

Документування діяльності органів громадського самоуправління у Подільській губернії у 60-х роках ХІХ ст. (на матеріалах Державного архіву Вінницької області)

Віталіна Юрченко

*Відділ «Український етнологічний центр»
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та
етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
Київ, Україна
vitlife19@gmail.com*

The article analyzes the documentary materials of the State Archives of Vinnytsia Region on the procedure for the formation of "public" bodies in the Podillya province of the second half of the nineteenth century.

Ключові слова: сільські товариства, староста, сільський писар, сільські «сходи», Подільська губернія.

У другій половині ХІХ ст. на українських землях у складі Російської губернії низовою ланкою селянського самоврядування були сільські товариства, які утворювалися за певним порядком відповідними державними структурами і об'єднувалися у волості. Органами громадського самоуправління були сільський староста, сотник, десятник, збирач податків, сільський писар. Формою участі селян в управлінні села був сільський «сход». Найвні дослідження більшою мірою розкривають функції сільського старости, який виконував адміністративно-поліцейські та інші громадські обов'язки. Вивчення ж у ширшій площині питання особливостей документального супроводу діяльності посадових осіб волосного і сільського управління, яка пов'язана, перш за все, із забезпеченням селянського побуту, потребує окремої уваги. Джерелом для вивчення є архівні документи (зарєєстровані у канцелярії Подільського цивільного губернатора), які

Світлана Литвинська

*Кафедра історії та документознавства
Національний авіаційний університет
Київ, Україна
zlsv@ukr.net*

зберігаються у Державному архіві Вінницької області.

Лист-відповідь 1861 року до мирового посередника Вінницького повіту 1-ї дільниці свідчить про порядок відкриття сільських товариств і проведення виборів старост та інших посадових осіб. Зокрема, йдеться про надання дозволу приступати до виконання обов'язків на посаді мирового посередника, обраного Губернатором, раніше, ніж дасть згоду на це Сенат. Вступивши на посаду, мировий посередник, у першу чергу, мав зайнятися відкриттям сільських товариств в тих мастках дільниці, за яку він відповідав та в яких повітові предводителі дворянства не встигли цього зробити. Далі він давав розпорядження про обрання кожним товариством старости, «сумлінних» людей (як окремої категорії посадовців у сільському управлінні – на зразок помічників старости, їх було троє для кожного старости) та інших посадових осіб. Після розгляду і затвердження губернським присутством проектів розподілу поселень на волості, не отриманих ще з усіх повітів, видавалося окреме розпорядження кожному поселенню і власнику про те, до якої волості буде належати маєток і про обрання волосних старшин відповідно [1, арк. 23].

У листі-проханні 1861 року від мирового посередника 6-ї дільниці Проскурівського повіту обгрунтовані потреби на отримання

дозволу за такими позиціями: оскільки старости та інші посадові особи, які, хоча і обираються серед почесних господарів, через неграмотність і неможливість повною мірою запам'ятовувати обсяг робіт і тим самим уважно виконувати свої обов'язки, вважає за потрібне ввести грамотну особу чи писаря, який повинен постійно біля них знаходитися і допомагати у виконанні, покладених на нього, обов'язків. У документі повідомляється про те, що процес пошуку і підбору сільських писарів проходить з великими труднощами. Так само складним є питанням пошуку потрібного приміщення для сільських і волосних управлінь, оскільки поміщицькі маєтки не мали спеціально призначених для цього будинків. Далі йде мова про потребу обраним старостам, «сумлінним» людям, волосним старшинам та іншим посадовим особам у волосному і сільському управлінні мати печатки для затвердження ними усіх документів, у тому числі документів на ім'я керівництва доповідного характеру. Витрати, пов'язані з виготовленням печаток, вважається за потрібне покласти на сільські товариства. Висловлюється прохання дозволити мировим посередникам також мати державні печатки, котрі необхідні для засвідчення різних угод, актів, витягів з Постанов та інших документів, які можуть виникнути у відносинах між поміщиками і селянами. Також зазначені печатки необхідні для затвердження договірних книг волосного управління, які необхідні для реєстрації угод і які могли служити як доказ у разі виникнення судових суперечок. Опираючись на статті «Положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності» у частині про «мирські повинності» встановлено: селянські товариства, враховуючи свої потреби і розраховуючи на свої засоби, можуть встановлювати мирські збори на облаштування і підтримку церкви, закладів освіти, утримання вчителів, і на задоволення інших громадських і господарських потреб селян. Окрім того селянські товариства мали надсилати «мирські повинності» на утримання органів громадського управління Вони надсилалися тими волосними і сільськими товариствами, на яких ці повинності

покладалися. Розподіл грошових і натуральних повинностей між сільськими товариствами, а в сільських товариствах між окремим селянами проводилося волосними чи сільськими сходами [3, арк. 6].

Про випадки, пов'язані з вимушеним заміщенням волосних і сільських посадових осіб дізнаємося зі звернення Губернатора до мирових посередників, у якому йде мова про те, що Повітова Поліція наклала арешт на сільського старосту, який мав фальшиві кредитні документи, протримала його під вартою 7 днів, та не повідомила про це мирового посередника. Такі дії Повітової Поліції могли призвести до того, що відсутність сільського старости у товаристві, викликала безлад між селянами. Відповідно до постанови губернського присутствія, уся повітова поліція у випадку арешту за злочин чи інший проступок волосних і сільських посадових осіб, мала повідомляти про це мирових посередників, аби ті могли видати розпорядження про термінове заміщення посад арештованих [2, арк. 85].

Таким чином, згідно архівних документів з'ясовано, що у 60-х роках XIX ст. на теренах Подільської губернії існував регламентований документаційний порядок утворення сільських товариств, обрання та звільнення сільського старости.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Державний архів Вінницької області (Далі - ДАВіО). – Ф.Д. 205. Мировий посередник 1-ї дільниці Вінницького повіту. – Оп.1. – Од. зб. 1. Матеріали про відкриття сільських товариств і про обрання сільських старост та інших посадових осіб (14 травня – 24 червня 1861 р.). – 59 арк.
- [2] ДАВіО. – Ф.Д. 213. Мировий посередник 3-ї дільниці Вінницького повіту. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 85.
- [3] ДАВіО. – Ф. Д. 213. Мировий посередник 3-ї дільниці Вінницького повіту. – Оп. 1. – Од.зб. 3. Циркуляри, розпорядження і переписка з Начальником Подільської губернії, Подільським губернатором у селянських справах. – 671 арк.